

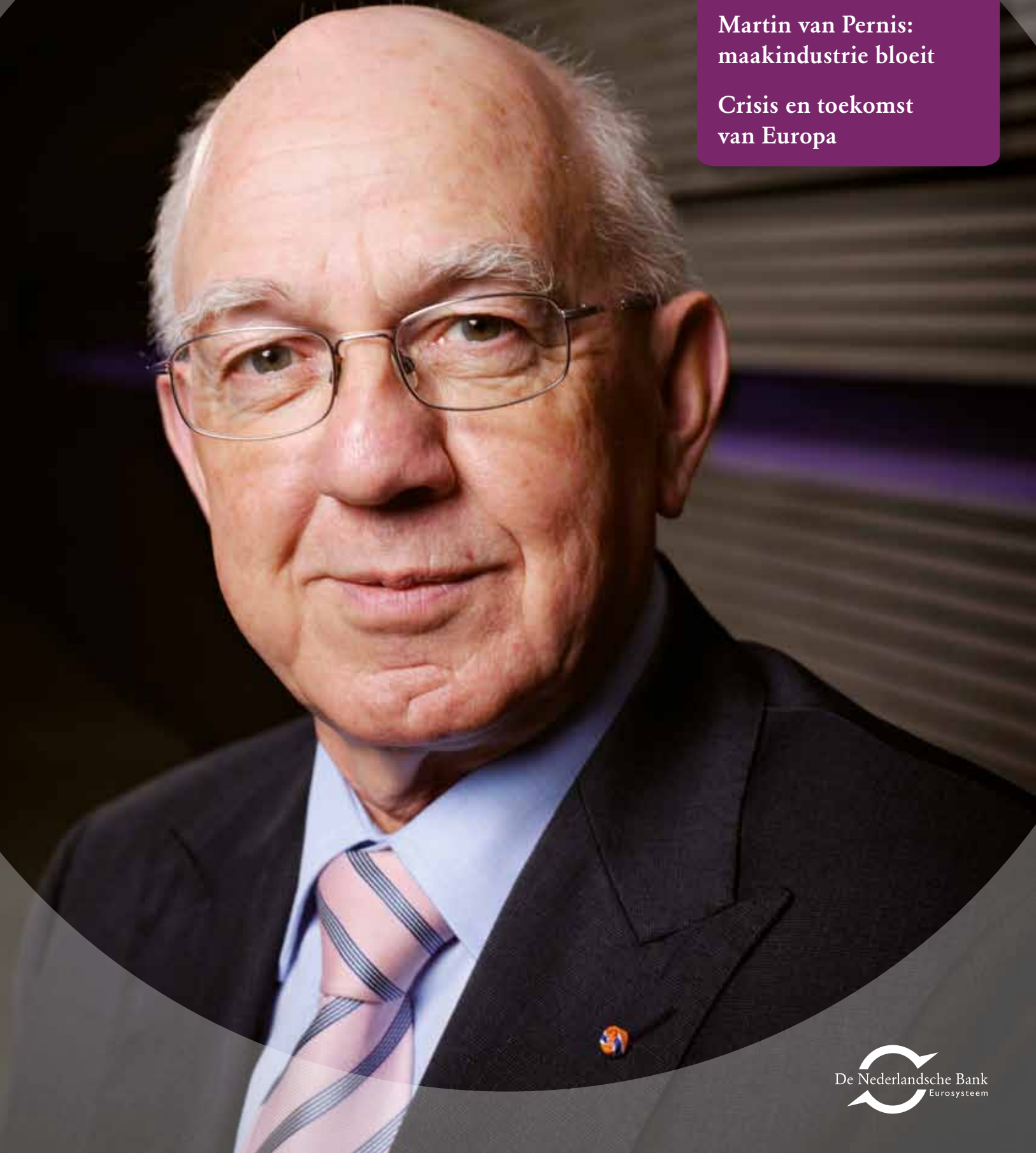
DECEMER

DNB Magazine nr. 4, 2012

DNB MAGAZINE

Martin van Pernis:
maakindustrie bloeit

Crisis en toekomst
van Europa

In dit nummer...

Vragen over de euro, pensioenen,
banken of verzekeraars?

Bel of mail de informatiedesk:

0800 - 020 1068 (gratis)

info@dnb.nl

Neem eens een kijkje op www.dnb.nl

en op www.jouwgeldvraag.nl

ARTIKELEN

06/ Crisis en toekomst van Europa:
interview met Job Swank

16/ Nederland winkelt steeds vaker online

26/ IMF: in debat over de centen,
de stemmen en de stoelen

RUBRIEKEN

04/ Banktueel

11/ De wereld in cijfers: Online een nieuwe job

25/ Podium: 'Kunnen de premies in 2013 omlaag nu
zorgverzekeraars winst maken?'

29/ Va Banque: Nederland maakt... zich zorgen

30/ Profiel: Italië

32/ Kunstpodium: Rob Birza

34/ Seminars

36/ In Beeld

12/ Kansen voor de Nederlandse maakindustrie

Een faillissement heeft meer kans op een sappig persbericht dan een successtory. Dat moet nodig veranderen, stelt Martin van Pernis, president van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs KIVI NIRIA.

18/ Hollandse polders: broedplaats voor de maakindustrie

Ondanks een scheef beeld in de media doet de Nederlandse industrie het goed en zijn veel ondernemingen wereldmarktleider in hun niche. Jonge talentvolle ondernemers timmeren aan de weg.

Een ster

De prijzen van bestaande koopwoningen zijn in een jaar met bijna acht procent gedaald. De economie vertoont krimp, de werkloosheid loopt op, en het steunpakket aan Griekenland blijkt ons toch heus geld te gaan kosten. Je zou er een depressie van krijgen, willen wegkruipen onder de al voor de kerst aan zware uitval lijdende boom. Maar kerst is het feest van de hoop, de zonnende, nieuw leven.

Met reden, want er gloort een ster. Deze keer aan de andere kant van de Atlantische Oceaan, de blik westwaarts dus. Inmiddels al weer zo'n vijf jaar geleden begon in de Verenigde Staten alle economische ellende, met een ineens stortende huizenmarkt die in zijn val nog veel meer markten meesleepte, ook in Europa, en zeker in Nederland.

Maar nu lijkt het tij te keren: het percentage te koop staande woningen ligt in het land van de Stars and Stripes zo'n 20 procent lager dan een jaar terug. De economie bloeit voorzichtig op en de werkloosheid neemt iets af. En de consument heeft er weer vertrouwen in. Het consumentenvertrouwen heeft het hoogste punt bereikt sinds februari 2008.

Goed nieuws, want zonder vertrouwen geen herstel. Als we de Amerikanen konden volgen in hun neergang, wat let ons dan om in hun kielzog ook de weg omhoog te vinden. Dat lijkt de redactie een mooi motto voor 2013. Wij wensen u een prettige kerst en een voorspoedig nieuwjaar.

De redactie

Wat je echt wilt weten

Financieel Stabiliteitscomité van start

Op vrijdag 2 november heeft de minister van Financiën het Financieel Stabiliteitscomité opgericht. Het comité signaleert ontwikkelingen die belangrijk zijn voor de financiële stabiliteit en kan daarover aanbevelingen doen. Deelnemers zijn DNB, de AFM

en het ministerie van Financiën. DNB-president Klaas Knot is voorzitter. Andere leden zijn onder meer: Jan Sijbrand en Job Swank, beiden directielid van DNB, Hans Vijlbrief, de thesaurier-generaal van het ministerie van Financiën, en AFM-voorzitter Ronald Gerritse. In december is de eerste bijeenkomst, met als thema's: de Nederlandse woningmarkt en de sterke verwevenheid van banken en nationale overheden in Europa. *

DNB leent kunst- werk van Kapoor uit aan het JHM

De Kunstcommissie van DNB heeft het werk Chastre van Kapoor uitgeleend aan het Joods Historisch Museum voor de tentoonstelling *De mystieke abstractie in het werk van Anish Kapoor*. Het keramische werk Chastre is in 1995 door de Kunstcommissie aangekocht. De wortels van beeldend kunstenaar Anish Kapoor (1954) liggen in India. Zijn vader was een Hindoestaanse Indiër, zijn moeder kwam uit een Iraaks-joodse familie die rond 1920 van Bagdad naar Poona verhuisde. Tijdens een verblijf in Israël

besloot Kapoor kunstenaar te worden. De tentoonstelling in het JHM loopt tot 16 januari 2013. Meer kunstwerken van Kapoor zijn tentoongesteld in Museum De Pont, Tilburg tot 27 januari 2013. *

Cartoon: Internetshoppen (pag. 16)

Nieuwe eurobiljetten

Er komen nieuwe eurobiljetten aan. Deze biljetten krijgen drie nieuwe echtheidskenmerken: portretwatermerk, portrethologram en een smaragdgroen cijfer. In het watermerk en hologram prijkt een beeltenis van de Griekse mythologische prinses Europa, naar wie ons continent vernoemd is. Volgens de mythe raakte Zeus verliefd op Europa en transformeerde hij zich tot een witte stier om haar niet af te schrikken met zijn goddelijke verschijning. Hij versier-

de haar en nam haar mee op zijn stierenrug, zwemmend over de zee naar Kreta. Europa baarde zijn zonen en trouwde later met Asterion, de koning van Kreta. Afgezien van de nieuwe echtheidskenmerken zullen de nieuwe biljetten sterk lijken op de huidige biljetten. Zo blijven de kleuren en het ontwerp van perioden en stijlen onveranderd. Hoe de biljetten er precies uit gaan zien, is nog geheim. In mei worden de eerste biljetten van vijf euro uitgebracht. •

The future of Europe: fight or flight?

Vechten voor Europa: dát is de inzet van de jonge centrale bankiers en toezichhouders van Europa. Zo bleek overduidelijk tijdens het eerste internationale seminar *The Future of Europa: fight or flight*, dat JongDNB, de jongerenvereniging van DNB, organiseerde eind oktober. De jonge seminardeelnemers kwamen uit landen als Italië, Duitsland, Oostenrijk, het VK,

Moldavië, Polen, Oekraïne, Montenegro en Bulgarije. Opvallend was de grote eensgezindheid dat Europa het vechten waard is. Ook spraken de jongeren met elkaar over hun eigen ervaringen met samenwerking binnen Europa. Dat is niet altijd eenvoudig, zo concludeerden ze. Maar, ondanks de culturele verschillen willen ze er wel samen uitkomen. •

Interview met Job Swank

‘Ik ben ervan overtuigd dat Europa er weer bovenop komt’

‘Komend jaar zullen we allemaal de balans moeten opmaken en aanpassen.’ Maar betere tijden liggen in het verschiet: de zorgen en toekomstdromen van DNB-directielid Job Swank, verantwoordelijk voor monetair beleid, economisch onderzoek, financiële stabiliteit, financiële markten en statistiek.

door Marijke Hoogendoorn

Nederland stevent af op de derde recessie in vijf jaar tijd.

Is een depressie op komst?

‘Een depressie verwacht ik niet, maar we zitten wel in een recessie. Dat is niet verwonderlijk want we hebben een ongekende financiële crisis achter de rug. Normaal gesproken duurt het al jaren om een financiële crisis te boven te komen. Deze crisis is echter wereldwijd, heeft zijn weerslag op de internationale handel, en dat maakt het extra moeilijk voor een open economie als Nederland. Bovendien heeft deze crisis een paar kwetsbaarheden van de Nederlandse economie blootgelegd. Onze rijkdom, zoals we die jarenlang kenden tot het uitbreken van de kredietcrisis, was deels op lucht gebaseerd. De zeepbellen op de huizen- en aandelenmarkten zijn doorgeprikt: de huizenprijzen zijn met 16 procent gedaald, de AEX heeft een derde van zijn waarde zien verdampen in de afgelopen vijf jaar.’

Het kabinet Rutte II is van plan 15 miljard euro te bezuinigen. Daarmee daalt ons begrotingstekort tot 1,5 procent in 2017, maar onze staatsschuld blijft met 70 procent dik boven de Europese norm. Moet er meer gebeuren om de financiële markten gerust te stellen?

‘Het kabinet bezuinigt voor een fors bedrag in de komende jaren. Gevoegd bij de 18 miljard euro aan bezuinigingen van het eerste kabinet Rutte en de 12 miljard euro van het Lenteakkoord, staat de bezuinigingsteller nu op 45 miljard euro. Dat geeft een duidelijk signaal aan de financiële markten. Natuurlijk valt te twisten over de maatvoering en vormgeving. Of het allemaal genoeg is? In ieder geval laat dit kabinet zien dat het bereid is stevige stappen te zetten: én bezuinigen én structurele hervormingen doorvoeren. Er zullen zich ongetwijfeld onvoorziene ontwikkelingen voordoen. Ook de effecten van voorgenomen beleid kunnen anders uitpakken dan aan-

‘Ik verwacht geen herhaling van de jaren tachtig’

vankelijk verondersteld. Dat hebben we al meteen bij de start van het kabinet gezien. Dan komt het erop aan verstandige bijstellingen te doen zonder dat de ambities uit beeld raken.’

Wat brengt het komende jaar?

‘Naar mijn verwachting zal 2013 een sober jaar worden. Het zal het jaar zijn waarin wij allemaal, markten, bedrijven en huishoudens, een nieuw evenwicht moeten zien te vinden. Er is al wat pijn genomen hier en daar, maar er komt nog meer aan. Iedereen moet op dit moment opnieuw de balans opmaken en aanpassen. We zullen allemaal de tering naar de nering moeten zetten. Dat zijn we niet gewend, en dat brengt zorgen met zich mee.’

Al die bezuinigingen lijken funest voor onze economie, toch?

‘Voor onze groei op de lange termijn zijn bezuinigingen noodzakelijk: als we niets doen, loopt de overheidsschuld steeds verder op. Het nieuwe bezuinigingspakket drukt onze groei op de korte termijn, dat is duidelijk, maar het kan ook een positief vertrouwenseffect genereren. Naarmate we meer duidelijkheid krijgen over wat het nieuwe regeerakkoord voor ons gaat betekenen, kunnen we een betere financiële planning maken. Als mensen weten waar ze aan toe zijn, hoeven ze niet langer extra geld opzij te leggen voor onvoorziene tegenslagen, en kunnen ze weer overgaan tot grotere aankopen als ze daarvoor de financiële middelen hebben. Het is altijd verstandig om een spaarpotje te hebben. En vergis je niet, we sparen al heel veel in Nederland: we hebben samen een pensioenpot van 850 miljard euro. Dat is een buffer waar slechts een enkel ander land over kan beschikken. Nederland staat nog altijd in de top 10 van de rijkste landen ter wereld en is na Luxemburg het op één na rijkste land van de eurozone. Dat ter relativering van alle

bezuinigingsplannen... Hoewel je daar natuurlijk geen enkele boodschap aan hebt als je nu opeens werkloos wordt.’

De werkloosheid stijgt, vooral onder 45-plussers. Nu wil de regering de ontslagbescherming van oudere werknemers versoepelen en het ontslagrecht versoepelen. Verkeerde timing?

‘Dit soort maatregelen kun je het beste nemen in tijden van hoogconjunctuur. Maar dan wil niemand – werknemers noch werkgevers – daaraan. Pas als het te laat is, als we in een laagconjunctuur of recessie zitten, hebben werkgevers er wel oren naar. Echter, op dat moment zijn de werknemers juist extra kwetsbaar. Als mensen van boven de vijftig hun baan verliezen, zijn ze bijna kansloos op de arbeidsmarkt. Zeker op dit moment. In de eerste jaren van de crisis deden bedrijven aan ‘labour hoarding’: ze stopten met flexwerkers en uitzendkrachten en hielden de vaste mensen waarin ze geïnvesteerd hadden in dienst – in afwachting van betere tijden. Dat kon aanvankelijk prima, want de Nederlandse bedrijven zaten goed in de slappe was voordat de kredietcrisis begon. Dat vasthouden van vast personeel is echter niet eindeloos vol te houden als de omzet daalt. Op dit moment zien we dat bedrijven in toenemende mate werknemers moeten ontslaan. Dus de werkloosheid zal nog wat verder oplopen, maar ik verwacht geen herhaling van de jaren tachtig met werkloosheidscijfers van meer dan tien procent.’

De Europese schulden crisis lijkt zich steeds verder uit te breiden. Is de bodem al bereikt?

‘De speech van ECB-president Draghi in juli, met de nu al historische woorden “*Binnen het mandaat van de ECB zullen wij alles doen om de euro te redden*” heeft een grote impact gehad. Sindsdien is de rust teruggekeerd op de financiële markten en

de acute paniek die een jaar geleden begon, is geluwd. Daarbij is de kapitaalvlucht uit Zuid-Europa tot staan gekomen. Ook dat is belangrijk om de crisis te blijven beheersen. Kijk, wij bezuinigen fors, maar dat is echt peanuts, als je het vergelijkt met de bezuinigingsoperaties van landen als Griekenland, Spanje, Ierland en Portugal. Daar is het echt soberheid troef. En dat werpt zijn vruchten af – in termen van overheidsfinanciën en het teruglopen van tekorten op de lopende rekening. Daarbij moeten deze economieën zich moderniseren, onder meer door de arbeidsmarkt te hervormen, en dat gaat zeker vijf tot tien jaar kosten. Dat geeft niet, zolang landen maar kunnen laten zien dat het ze ernst is en dat ze vorderingen maken. Zo'n duidelijk commitment geeft het vertrouwen dat het eens weer goed komt.'

De Europese Centrale Bank heeft al veel uit de kast gehaald om de crisis te bezweren. Kan de ECB nog meer doen?

'De Europese Centrale Bank heeft de financieringskraan naar banken wijd opengedraaid: banken kunnen, mits zij voldoende onderpand hebben, onbeperkt lenen bij de ECB. Daarbij heeft de ECB zich bereid verklaard om ook onbeperkt te interveniëren op de staatsobligatiemarkten, via Outright Monetary Transactions (OMT's). Dit onder de strikte voorwaarde dat landen meedoen in programma's waarin ze zich committeren aan structurele hervormingen, betere overheidsfinanciën en een gezond bankwezen, bij voorkeur met betrokkenheid van het IMF. Nu zijn de overheden dus aan zet. Natuurlijk brengen al onze interventies ook zorgen met zich mee over de toenemende risico's op de centrale bankbalansen. Maar er is geen alternatief. Als we niets doen, stort de zaak in elkaar. Het is dus weloverwogen beleid, maar het is kiezen tussen twee kwaden.'

Waar staat Europa over pakweg twintig, dertig jaar?

'Het is al moeilijk genoeg om een voorspelling te doen voor over één jaar, laat staan voor over een kwarteeuw. Niettemin heb ik wel een beeld van de contouren van het Europa van 2040 voor ogen, al zit daar wel de nodige 'wishful thinking' in.'

Wat is uw toekomstdroom voor het Europa anno 2040?

'Ik verwacht dat we tegen die tijd sterke Europese instituties hebben. Dus in 2040 komen staatsschulden van meer dan 60 procent niet meer voor – en mocht een land daar toch net even bovenuit komen, dan komt dat direct onder curatele te staan van een Europese begrotingsautoriteit. Anno 2040 zal ook het banktoezicht op Europese leest geschoeid zijn, net zoals een afwikkelingsfonds voor probleebanken en het depositogarantiestelsel. Dat ontbreekt nu allemaal nog, en in die zin is onze moneitaire unie nog niet af. Ik verwacht dat we over 25 jaar al deze gaten hebben weten te dichten.

Iets anders: banken worden nu als de 'bad guys' neergezet en sommigen zijn ze liever kwijt dan rijk of willen terug naar ouderwetse nutsbanken. Het besef moet terugkeren dat we banken hard nodig hebben om groei te realiseren. Ik verwacht dat banken over 25 jaar beter gekapitaliseerd zijn en dat het bankieren tegen die tijd ook een tikje saaier zal zijn. Als er dan toch eens onverhoopt een bank omvalt, dan zal dat geen bedreiging zijn voor het financiële systeem. Die sporadische incidenten kunnen dan in relatieve rust worden afgewikkeld op Europees niveau.'

Wat verwacht u voor de gewone man en vrouw in de straat?

'We zullen in 2040 allemaal veel langer doorwerken. Dat zal ook wel moeten, want door de vergrijzing wordt arbeid steeds schaarser. Belangrijk is dat mensen de kans krijgen om levenslang te leren: iemand die meerdere banen heeft gehad en zich

Job Swank

Job Swank (Breukelen, 1955) is sinds 1 december 2011 directeur van de Nederlandsche Bank. Hij is verantwoordelijk voor economisch beleid en onderzoek, financiële stabiliteit, financiële markten en statistiek & informatie. Sinds 1987 werkt Swank bij DNB, waar hij begon als econoom. Daarvoor was hij universitair docent en werkte hij bij het toenmalige ministerie van VROM. Swank heeft verschillende nevenfuncties. Sinds 2002 is hij hoogleraar Economisch Beleid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ook is hij Kroonlid van de SER.

steeds kan bijscholen heeft meer kans op de arbeidsmarkt dan iemand die dertig jaar hetzelfde werk heeft gedaan. De vaste baan zal schaars zijn en bovendien minder rotsvast dan heden ten dage. We gaan dus meer jobhoppen. En we gaan veelal ander en leuker werk doen. Productieprocessen worden steeds efficiënter en schoner en de arbeidsomstandigheden verbeteren. Het geestdodende en zwaar belastende werk wordt verder weg geautomatiseerd: de meeste banen van de toekomst doen vooral een beroep op onze denkkraft. Kortom, anno 2040 zijn mensen tot op een veel hogere leeftijd actief op de arbeidsmarkt. Ze wisselen vaker van baan, hebben beter werk én doen dat werk in prettiger omstandigheden.'

Nog andere dromen?

'Na een lang aanpassingsproces is Zuid-Europa weer tot bloei gekomen, mede door de opkomst van de moderne maakindustrie. Zuid-Europa is sterk in voedselproductie, toerisme, design en alles daaromheen. Er worden fantastische auto's gemaakt, die goed, veilig en schoon zijn en ook buiten Europa gretig aftrek vinden. Schone energieopwekking heeft een hoge vlucht genomen. Voor luxeartikelen moet je in Italië zijn. Ook Griekenland zal eens weer opstomen in de vaart der volkeren: de eilanden bieden een rijke basis voor een bloeiende toeristenindustrie en het land is toonaangevend in de scheepsbouw. En een land als Duitsland blijft gewoon doen waar het van oudsher heer en meester is: degelijke producten maken die iedereen ter wereld graag wil kopen.'

En Nederland?

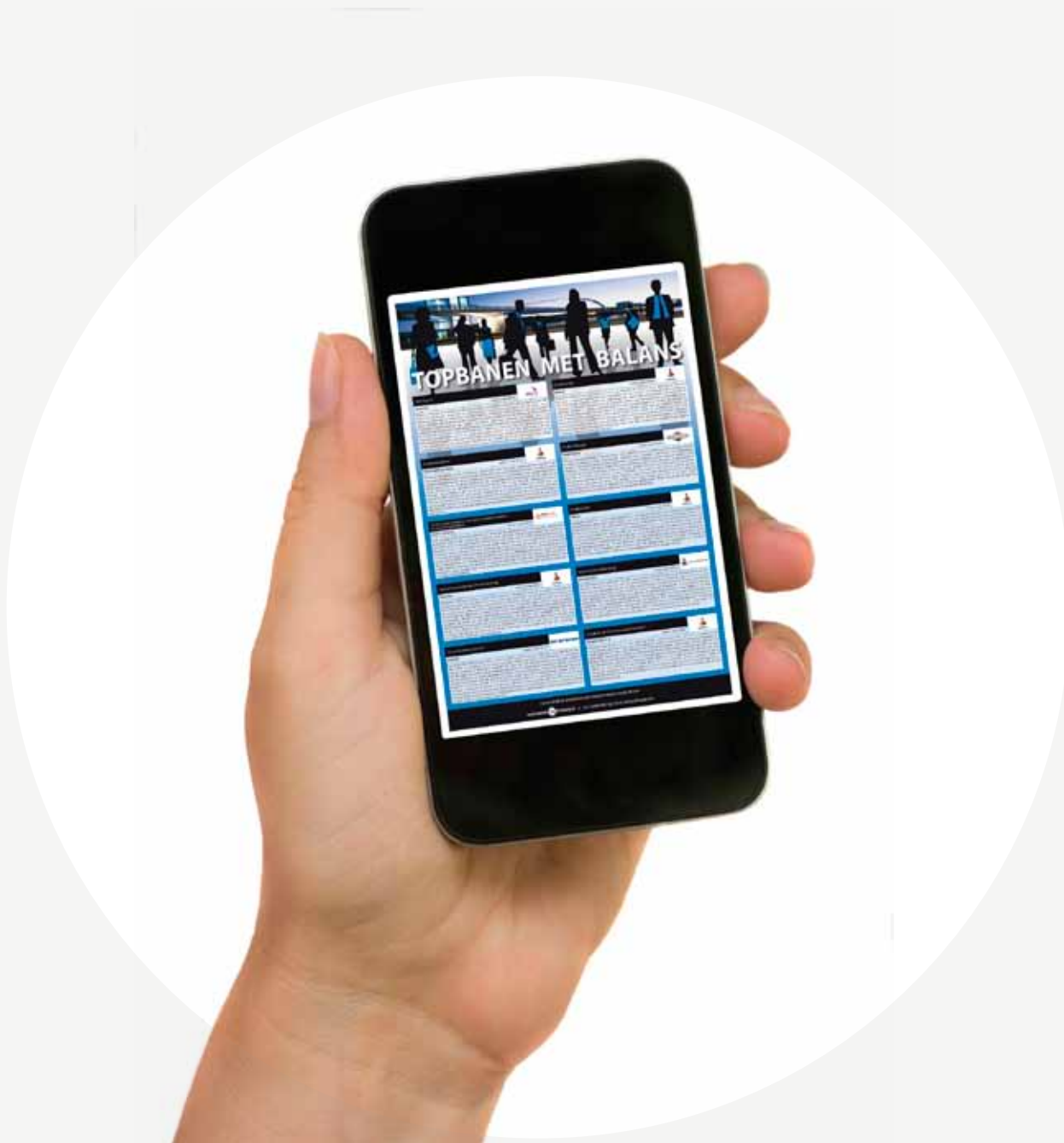
'Wij kunnen een echt hoog ontwikkelde kenniseconomie worden, met een sterk ontwikkelde dienstensector en daarnaast een innovatieve en steeds schonere industrie. Daar heb je een infrastructuur voor nodig, en investeringen in onderwijs,

research en development. Nederland moet ook echte topopleidingen krijgen: de TU Delft moet in één adem genoemd worden met Stanford University, en een masterdiploma van de Universiteit Leiden moet niet onderdoen voor eentje van Harvard University. Voor al die goed opgeleide mensen zijn er straks genoeg mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Het zal eerder zo zijn dat er anno 2040 vanwege de vergrijzing af en toe ook krapte op de arbeidsmarkt zal ontstaan. Dat valt op te lossen met een goed immigratiebeleid van binnen en buiten Europa.'

Onze kinderen krijgen het beter?

'Toen ik afstudeerde, begin jaren tachtig, was er grote werkloosheid. Zelf had ik geluk, maar familieleden en verschillende vrienden zaten lange tijd werkloos thuis. Dat is zeer ingrijpend, geestelijk en sociaal. Het idee van een vaste baan leek toen iets van de goede oude tijd. Mijn moeder zei laatst: "Met een zeker dedain doet iedereen smalend over die bedompte spruitjeslucht van de jaren vijftig. Maar het was juist een tijd van optimisme, waarin wij hard werkten in de volle overtuiging dat onze kinderen het straks beter zouden krijgen." Als ik nu vooruitkijk voor de volgende generatie, dan maak ik me geen zorgen. Ik ben er van overtuigd dat Europa er weer bovenop komt. Over 25 jaar zullen we de kredietcrisis beschouwen als de opmaat tot een nieuwe periode van bloei. Natuurlijk moet daarvoor eerst de infrastructuur, ook de financiële, op orde zijn. Daar werken we nu hard aan. Tijdens de huidige grootscheepse verbouwing van ons Europese huis is het wat behelpen allemaal. Maar het werk gaat wel gewoon door. En in de garages van ons huis, zullen de kleindochters en kleinzoons van Steve Jobs en Bill Gates nieuwe vindingen doen, en verder werken aan onze toekomstige welvaart. Kortom, de verbouwing gaat ons nog wat tijd, geld, en zorgen kosten, maar dat levert ons eens een prachtig welvend Europees huis op.' •

Online een nieuwe job

Steeds meer werklozen zoeken een baan via het internet. Acht op de tien werklozen bekijkt personeelsadvertenties en bijna driekwart van hen maakt daarvoor gebruik van het internet. Uiteindelijk reageert 57 procent van alle werklozen

daadwerkelijk op een advertentie. Ook netwerken is een populaire manier van werk zoeken: zowel via persoonlijke contacten als via sociale media. In de periode 2004 – 2011 verdubbelde het percentage werklozen dat online

vacatures bekijkt. Ook kranten en tijdschriften worden nog altijd op personeelsadvertenties gescand: het belang daarvan neemt echter gestaag af de laatste jaren. *

Bron: CBS

Kansen voor de Nederlandse maakindustrie

‘Laten we de huidige generatie studenten voldoende ruimte geven: door initiatieven aan te moedigen en constructief om te gaan met mislukkingen’, zo bepleit Martin van Pernis.

door Martin van Pernis

Je hoort nogal eens verkondigen dat Nederland een handelsland zou zijn en geen industriële of technische traditie zou hebben. Dit is baarljke nonsens. Kijk eens naar de Gouden Eeuw. Daarop zijn verschillende visies. Sommigen schrijven onze succesverhalen toe aan onze handelsgeest, terwijl anderen juist wijzen op de technologische uitvindingen en de toepassingen daarvan in de Nederlandse vloot. Een citaat van de schrijver R.F. Marx illustreert dat:

“Niet alleen door hun grote aantal schepen konden de Hollanders een einde maken aan de Portugese maritieme overheersing van Oost-Indië, maar ook doordat zij betere schepen, geschut en bemanningen hadden.”

In technisch opzicht waren de Lage Landen hoog boven concurrerende naties verheven. We hadden kanonnen die verder schoten dan de Spaanse; we konden beter met buskruit omgaan omdat we een chemische oplossing hadden bedacht voor de ontmenging van kruit. En misschien wel het allerbelangrijkste was de fluit, een vaartuig dat rond 1590 in Nederland werd ontwikkeld. Het was een rank en snel schip dat maar tien koppen vergde tegen dertig op elk vergelijkbaar schip. De fraaie grachtenpanden in Amsterdam, Zierikzee, Gouda en andere steden getuigen niet alleen van visie en leiderschap in de top van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en van een pioniersgeest die onder de hele bevolking aanwezig was, maar

minstens evenzeer van het feit dat Nederland in die periode op technisch gebied domineerde.

De maakindustrie, die ik verder industrie zal noemen, is van essentieel belang voor de ontwikkeling van een land. Bepalend voor de mate van industrieel succes zijn de omvang en de inhoud van de toegevoegde waarde. En die meerwaarde creëer je niet zomaar. Daarvoor zijn meerdere elementen nodig, zoals goed onderwijs, onderzoek en ontwikkeling, ondernemerschap en financiering.

Ondernemersbloed

Op het gebied van ondernemerschap heeft Nederland geen slechte positie. Als klein land, ingesloten tussen grotere landen, beschikken wij over een goed opleidingsniveau en een adequate infrastructuur. Toch zijn er kanttekeningen te plaatsen bij de vraag of we die positie optimaal benutten. Anders dan de Amerikanen kunnen wij genieten van mislukt ondernemerschap en hebben slechte cijfers of een faillissement een aanzienlijk grotere kans op een sappig persbericht dan de succesverhalen. Aan de andere kant hebben we de neiging om succesvolle ondernemers of hun ondernemingen te kwalificeren als uitbuiters, zonnekoningen en meer van dergelijke begrippen. Hierin zullen we verandering moeten aanbrengen. Als optimist ben ik ervan overtuigd dat de huidige generatie studenten in toenemende

‘Hoe unieker de kennis, hoe beter een land kan functioneren’

mate de ondernemersgeest bezit. Natuurlijk daarbij ‘geholpen’ door de economische crisis en de oplopende werkloosheid, maar er zit nieuw ondernemersbloed in.

Een mooie illustratie hiervan zijn de zogenaamde CEO-lezingen in Delft, Eindhoven en Twente. In een gesprek dat ik als president van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, KIVI NIRIA, met studenten in Eindhoven had, kwam hun wens naar voren om te sparren met CEO’s die het in hun ogen gemaakt hebben. Het resultaat was een serie gastcolleges waarbij zo’n 150 tot 200 studenten en docenten sparren met een CEO van een grote Nederlandse onderneming. Ook het aantal start-ups geeft aan dat de nieuwe generatie over voldoende ondernemersbloed beschikt. Het is van essentieel belang dat we deze generatie voldoende ruimte geven in de vorm van appreciatie voor hun initiatieven, financiële ruimte om te kunnen starten en hulp bieden waar nodig, maar vooral ook een constructieve reactie op eventuele mislukkingen. Dat laatste vooral om het geleerde in een volgend initiatief te kunnen gebruiken.

Het is een goed teken dat de regering in overleg met de sociale partners besloten heeft de Kamers van Koophandel (let op de naam!) in hun huidige vorm te vervangen door een nieuw initiatief van de Ondernemerspleinen, waarin ook innovatiemakelaar Syntens wordt geïntegreerd. Het is voor mij een eer om als voorzitter van de nieuwe Raad van Toezicht een bijdrage te mogen leveren aan dit initiatief.

Onderwijs

Goed onderwijs is essentieel voor goed ondernemerschap. Dat klinkt eenvoudig, maar dat is het niet. Een goed onderwijssysteem dient ervoor te zorgen dat we op alle niveaus voldoende gekwalificeerde mannen en vrouwen afleveren, die gezamenlijk de economische groei kunnen realiseren. En groei betekent niet alleen meer van datgene wat we nu al doen. Groei, zeker op de lange termijn, vraagt vooral om nieuwe initiatieven, activiteiten en bedrijvigheid.

Vaak hoor ik vanuit het bedrijfsleven het verwijt dat ons onderwijssysteem onvoldoende rekening houdt met de behoeftes van

de bedrijven. Hoezeer dit wellicht terecht is, het is van eminent belang dat de opleidingen hun leerlingen en studenten voldoende generieke kennis bijbrengen, naast de meer specifieke, applicatiegerichte kennis. De applicaties en toepassingen van morgen zijn ongetwijfeld anders dan die van vandaag, maar geënt op dezelfde basiskennis. Zonder die basiskennis zullen vernieuwingen niet tot stand komen.

Zelf mocht ik een commissie leiden voor het technisch- en natuurkundig hbo, waarin we dit punt nadrukkelijk gemarkeerd hebben. Vergelijkbare signalen komen uit studies bij het vmbo en mbo. Het is wel noodzaak dat er meer lijn in de verschillende initiatieven komt, een rode draad die de gehele keten versterkt. Meer aandacht zal ook nodig zijn voor de toppers, de voorlopers. Excellente leerlingen en excellente prestaties moeten meer waardering krijgen.

Ten slotte nog een opmerking over de nogal eens verguisde docenten en lectoren. Om het onderwijs kwalitatief op orde te houden, en verder te verbeteren, is het noodzaak om deze beroepen de waardering te geven die het belang van de functies weerspiegelt. Dat geldt in vele opzichten: financieel, maar ook in status. Alleen dan zal de interesse in en de kwaliteit van het vak, en daarmee van het onderwijs, voldoende kunnen bijdragen aan de groei van de economie.

Onderzoek en ontwikkeling

De toegevoegde waarde van een land dan wel onderneming zit niet alleen in de behaalde winst, maar bovenal in de meerwaarde die het realiseert met de kennis uit eigen keuken. Hoe unieker die kennis is, hoe beter het land of de onderneming kan functioneren. En dat betekent geld verdienen en groei mogelijk maken. Nederland neemt op de innovatieschaal een mooie plaats in en is de laatste jaren zelfs iets gestegen. Nog afgezien van de veelal onduidelijke criteria van dergelijke schalen en het feit dat je altijd wel een onderzoek vindt waarin je goed hebt gescoord, kun je met schalen en scores op papier alleen geen geld verdienen of je positie daadwerkelijk verbeteren. Onderzoek en ontwikkeling worden nogal eens aangeduid met de term innovatie. De beteke-

Martin C.J. van Pernis (Den Haag, 1945) is oud-topman van Siemens Nederland en nu onder meer president van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs KIVI NIRIA. Op verzoek van DNB Magazine schreef hij dit essay.

nis daarvan is ongetwijfeld vernieuwing, maar het zegt niets over de inhoud ervan. In Nederland kennen we inmiddels een rijke historie aan innovatie-initiatieven. U kent ze, de initiatieven van de overheid, met aan het hoofd de minister van Economische Zaken of zelfs de minister-president. De initiatieven wijzigen echter per regeringsperiode en dat betekende in de afgelopen jaren dat een flink aantal van dit soort initiatieven het levenslicht zag. Zo is het innovatieplatform van Balkenende vervangen door het Topsectorenbeleid van Verhagen. En ongetwijfeld zal Rutte II een nieuw initiatief lanceren.

Het zijn vast en zeker goede intenties, maar de vraag is of de overheid dit soort innovatie-initiatieven zou moeten leiden. Mijn voorkeur zou het hebben als de overheid zich beperkt tot een uitsluitend faciliterende rol: om bedrijfsleven en kennisinstellingen te stimuleren én in staat te stellen om meer en nog betere ontwikkelingen te genereren. Waar voor de overheid wel een belangrijke rol is weggelegd, is de stimulering van generiek onderzoek.

Vrijwel alle echt nieuwe ontwikkelingen komen voort uit de al dan niet bedoelde toepassingen op basis van generiek onderzoek. Hoe breder wetenschappelijk onderzoek er wordt gedaan, hoe groter de kans op unieke, meer applicatiegerichte uitvindingen. In die zin pleit ik voor het Duitse systeem. De Duitse overheid investeert sterk in een aantal wetenschappelijke topinstellingen. De industrie, van groot tot klein, kan over de onderzoeksresultaten beschikken en ontwikkelt op basis daarvan nieuwe systemen, producten en toepassingen. Het door de Duitse bondskanselier Angela Merkel ingezette en steeds herhaalde credo 'Made in Germany' is door de simpelheid een krachtig voorbeeld van het stimuleren van economische groei op basis van toegevoegde waarde.

Financiering

Er wordt nogal eens naar de overheid gewezen als het gaat om de kosten van onderwijs en onderzoek. Toch draagt de Nederlandse overheid meer bij aan de ontwikkeling van kennis dan het bedrijfsleven. Het totale bedrag is echter kleiner dan in de ons omringende landen. Kennelijk is die relatief grote bijdrage van de

overheid te weinig stimulerend om bedrijven de portemonnee te laten trekken. Nog onlangs bleek dat de binnen de topsectoren gecreëerde Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's) er nog niet in slagen om de cofinanciering van de private sector rond te krijgen. De beoogde korting op de eerder toegezegde overheidsbijdrage voor innovaties zal de lust bij het bedrijfsleven zeker niet bevorderen. Deze systematiek heeft dus kennelijk onvoldoende stimuleringskracht.

Een rol speelt hierbij wellicht de onnodig vergaande bemoeienis van de overheid met de ontwikkelingsagenda zelf. Bedrijven ervaren deze bemoeienis als beknellend en aarzelen daarom mee te doen. Stimulerend zijn evenmin de voortdurende wijzigingen en de steeds wisselende hoeveelheid beschikbaar geld. Dit brengt mij op hetzelfde punt als bij het onderwijs en de innovatie: overheid, beperk je financiële bijdrage tot de meer generieke ontwikkelingen, die je vervolgens aan het bedrijfsleven ter beschikking stelt. Ondernemingen kunnen deze 'goedkope' kennis verder ontwikkelen en vervolgens private financiering binnenhalen. De angst dat 'Brussel' ons kan betichten van niet-toegestane staatssteun is veel gehoord, maar is lang niet altijd terecht.

Europa

Ten slotte nog een enkele opmerking over Europa en onze rol daarin. Heel belangrijk voor ons land is de export, die sterk gedomineerd wordt door de toeleveringsindustrie en met name op Duitsland is gericht. Van nog groter belang is onze centrale rol in de wederuitvoer vanuit Europa naar andere continenten.

Een krachtig Europa, met een bundeling van de specifieke bedrijvigheden van de lidstaten, biedt geweldige kansen. Europa vormt negen procent van de wereldbevolking, maar produceert nu al 25 procent van het wereld bpb en heeft daarmee een uniek uitgangspunt. Het probleem, behalve het ontbreken van voldoende eenheid en samenwerking, is dat onze sociale uitgaven bij elkaar 50 procent van het wereldtotaal vormen. Wanneer we daarin een betere balans aanbrengen, en dat zal moeten, zal Europa, en daarmee Nederland, in de toekomst het meest succesvolle continent zijn. •

Nederland winkelt steeds vaker online

Tegenwoordig koopt vrijwel iedere Nederlander wel eens een boek, cd of reis in een webwinkel. Dit gaat ten koste van het aanbod in winkelstraten.

door Simon de Wilde

In de Utrechtse binnenstad zie je het gevolg van de rappe opmars van de online winkel. Platenzaken en reisbureaus verdwijnen langzaam uit het straatbeeld. Ze verhuizen naar een perifere locatie buiten het stadscentrum of ze geven er de brui aan. 'Met de opkomst van het internet zijn er een aantal branches die het zwaar te verduren hebben,' zegt Jesse Weltevreden, lector Online Ondernemen aan de Hogeschool van Amsterdam. Naast muziek en reizen geeft hij onder andere fotozaken, boekwinkels en seksshops als voorbeeld. De gemene deler is dat deze branches te lijden hebben onder de digitalisering. 'Het aantal winkels in die branches is met tientallen procenten achteruit gegaan in de afgelopen jaren,' constateert Weltevreden.

De cijfers spreken voor zich. In 2011 waren er volgens Thuiswinkel.org, de brancheorganisatie van de webwinkels, ruim 37.000 webwinkels met een totale omzet van negen miljard euro. Ter vergelijking: de totale omzet van de detailhandel is 83,2 miljard euro. In totaal kochten 10,5 miljoen Nederlanders een of meer producten online. Het aantal webwinkels steeg van 12.500 (2006) naar 37.000. Die toename hangt overigens deels samen met de vernieuwde meetmethode: niet alleen de exclusieve online-winkels worden meegeteld, maar ook de webshops van de winkel in de straat. Daartegenover staat de daling van het aantal gewone winkels van 111.700 in 2006 naar 107.400 in 2011.

Kortingsacties

Nederlanders mogen dan steeds vaker online aankopen doen, dit is niet de enige verklaring waarom steeds meer winkels het moeilijk hebben. Er zijn simpelweg te veel winkels in Nederland. 'In de goede tijd zijn veel vierkante meters winkelopervlakte

aangelegd door vastgoedbeleggers die een leuk rendement wilden behalen. Vergeleken met andere Europese landen is de winkeldichtheid in Nederland hoog,' zegt Weltevreden. De crisis zorgt ervoor dat de consument zijn hand op de knip houdt. Gecombineerd met hoge huren en online shoppen, is het onvermijdelijk dat meer winkeliers stoppen en er leegstand ontstaat. 'De afname van het aantal winkels in bepaalde branches wordt niet meer volledig gecompenseerd door de groei in andere sectoren,' constateert Weltevreden, die deze ontwikkeling 'zorgelijk' noemt. Veel winkeliers gaan stug door, maar teren langzaam in op hun eigen vermogen.

Nog niet alle winkels hebben een webshop. Weltevreden geeft als voorbeeld de kleinere kledingzaken. Zeker dertig procent heeft nog geen webwinkel. De ontwikkelingen gaan echter snel en de consument kan via smartphone, tablet of smart-tv altijd en overal online shoppen.

Grote retailketens zoals Wehkamp.nl, een van de grootste webwinkels van Nederland, passen zich makkelijker aan de nieuwste ontwikkelingen aan. Een website speciaal voor de mobiele telefoon is zo gemaakt. Voor kleinere winkels is dat minder makkelijk. Toch zijn er ook kansen, meent Weltevreden. Zo kunnen kleine winkeliers of zelfs een heel winkelgebied de handen ineenslaan en gezamenlijk een webshop bouwen. Winkelgebied de Negen Straatjes in Amsterdam is hier een goed voorbeeld van. Daarnaast kunnen kleine winkeliers inspelen op de trend van 'location based marketing' waarbij via de smartphone kortingsacties aangeboden worden aan het winkelend publiek. Via dit soort acties kunnen ondernemers in winkelstraten klanten blijven trekken en omzet maken. •

Hollandse polders: broedplaats voor de maakindustrie

De Nederlandse maakindustrie moet het hebben van fundamenteel onderzoek en ondernemingsdrift. Ondanks een scheef beeld in de media doet de Nederlandse industrie het goed en zijn veel ondernemingen wereldmarktleider in hun niche.

door Simon de Wilde

Langs de A-13 bij Delft ligt een bedrijventerrein in wording. Wie niet beter weet, zou denken dat dit het zoveelste doorsnee bedrijventerrein is dat uit de grond gestampt wordt. Maar schijn bedriegt: hier is sinds twee jaar de aan de Technische Universiteit Delft (TU Delft) gelieerde incubator *YES!Delft* gehuisvest. De broodnodige innovatie waar elk nieuw kabinet opnieuw op hamert wordt hier dagelijks in de praktijk gebracht door zo'n zestig start-ups. Het is hun droom om wetenschappelijk-technologische kennis om te zetten in een nieuw product of dienst en een florerend bedrijf op te bouwen.

De centrale hal van de incubator is op een donderdagochtend gevuld met druk pratende studenten van de TU. De pauzerende studenten volgen er het op ondernemen gerichte vak 'Turning technology into Business.' Even verderop staan de proefopstellingen van de ondernemers. Er wordt onder andere een speciale veer getest. Aan het hek rondom de testruimte hangt een bordje 'Verboden te fotograferen', en sommige ondernemers hebben, bang voor concurrentie, hun testopstelling helemaal aan het zicht onttrokken.

Berend Jan Kleute is Chief Technology Officer van Bluerise, een van de jonge ondernemingen die in de incubator onderdak vinden. In zijn kantoortje dat uitzicht biedt op de proefopstellingen in de hal vertelt de ondernemer hoe hij als student werktuigbouwkunde met als specialisatie offshore engineering in 2009 als

stagiair betrokken raakte bij een project op Curaçao. Doel van dit project was om energie op te wekken uit de oceaan. Het balletje begon te rollen en Kleute, inmiddels afgestudeerd en ondernemer, en zijn collega's werken nu aan een prototype van een installatie die het vliegveld van Curaçao gaat voorzien van energie die is opgewekt uit het temperatuurverschil in het zeewater.

Bij de incubator in Delft merken ze dat het ondernemen onder studenten, in de afgelopen jaren, steeds meer aan populariteit heeft gewonnen. Dit, terwijl de media ons het beeld schetsen dat het met de industrie in Nederland eigenlijk wel gedaan zou zijn. China is de nieuwe werkplaats van de wereld en veel (laagwaardige) productie is inmiddels verdwenen naar lagelonenlanden. Daarbij lijkt de industrie last te hebben van een imagoprobleem. Scholieren en studenten kiezen niet zo snel voor een studie die opleidt tot een baan in de industriële sector waardoor een tekort ontstaat aan techneuten en andere bèta's. Werk in de industrie zou bovendien slecht betaald en veelal vies zijn. Maar klopt dit beeld wel? Kan een land überhaupt zonder industriële basis af? En, waarom is de innovatie waar zoveel over gesproken wordt zo van belang?

Imago

Alfred Kleinknecht, hoogleraar economie van innovatie aan de TU Delft, vraagt zich of er überhaupt wel sprake is van een

‘De industrie is goed voor 55 procent van onze export’

imagoprobleem in de industrie. Hij meent dat je als bedrijf meer salaris moet bieden of creatief moet zijn als je geen personeel kunt vinden. ‘Het hightech bedrijf in de regio Eindhoven waar ik al jaren als commissaris actief ben, kon moeilijk aan geschoold personeel komen. Daarom werden ingenieurs uit Polen gehaald,’ zegt Kleinknecht.

Dat het imagoprobleem waarmee de industrie kampt niet van gister is, blijkt uit een rapport dat in 2007 verscheen in opdracht van de Stichting Industriebeleid en Communicatie: ‘De Nederlandse industrie: sterke motor met zwak imago.’ De auteur is Ben Dankbaar, hoogleraar innovatie-management en organisatieontwerp aan de Radboud Universiteit. Hij meent, anders dan zijn collega Kleinknecht, dat er wel degelijk sprake is van een imagoprobleem. ‘Het beeld dat in de media bestaat van de industrie klopt gewoon niet. Het werk is niet vies en slecht betaald en bovendien trekt de industrie niet weg uit Nederland. Er werken misschien minder mensen in de industrie dan voorheen, maar de bijdrage van de sector aan de ontwikkeling van de economie is onverminderd groot.’

Het Economisch Onderzoeksbureau van ING schreef in mei 2011 een rapport over de Nederlandse industrie: *My industry 2030*. Uit de analyse blijkt dat het aantal banen in de industrie is teruggelopen van 900.000 in 2000 tot 750.000 in 2011, maar het aantal bedrijven is met 48.000 al die jaren stabiel gebleven. Dat betekent dat er ook nieuwe bedrijfjes bijkomen.

Op basis hiervan kun je dus concluderen dat het niet klopt dat de industrie uit Nederland verdwijnt. Het aandeel van de industrie in het bbp is weliswaar gekrompen van 25 procent in 1970 naar zo’n 13 procent nu, maar de totale toegevoegde waarde van de Nederlandse industrie is daarentegen juist in de afgelopen decennia sterk gegroeid. Naar verwachting zal die waarde stijgen van 23 miljard euro in 2010 tot 47 miljard euro in 2030. Tot

slot: de industrie is goed voor 55 procent van de export, een van de motoren achter de Nederlandse economie.

Dienstensector

Feitelijk kan een land niet zonder industriële basis want export is nodig wil het ook producten kunnen importeren. De export zorgt voor tegenwicht omdat er anders een flinke onevenwichtigheid ontstaat op de betalingsbalans, legt Dankbaar uit. Dit is, simpel gezegd, exact wat er is gebeurd met bijvoorbeeld Griekenland in de jaren voorafgaand aan de kredietcrisis: er ontstonden grote schulden omdat de import vele malen groter was dan de export.

De dienstensector is in de afgelopen jaren enorm gegroeid in Nederland maar diensten zijn veel lastiger te exporteren, zegt Dankbaar. Een cateringbedrijf uit Nederland zal zijn dienst niet zo snel aanbieden in de Verenigde Staten terwijl een bedrijf als ASML, dat machines maakt die chips produceren, wereldwijd actief is. Een voorbeeld waarin een dienst wel succesvol geëxporteerd kan worden naar het buitenland is volgens Dankbaar een ingenieursbureau dat een opdracht doet in het buitenland. Een verklaring voor de groei van de dienstensector die ten koste is gegaan van de industrie in Nederland is volgens Kleinknecht ‘uitbesteden’. ‘In de loop van de jaren zijn industriële bedrijven steeds meer taken gaan uitbesteden. Neem Philips dat nu heel veel diensten uitbesteedt die ze vroeger in eigen huis hadden. Want een ander gespecialiseerd bedrijf kan bijvoorbeeld veel efficiënter de beveiliging doen.’ Die medewerker van Philips die dus eerst in de catering werkte en in de industriële sector werd meegeteld wordt nu in de dienstensector meegeteld. Hoe zit het dan met hele industriële bedrijfstakken die uit Nederland verdwijnen zoals de textielindustrie en de scheepsbouw? ‘Er verdwijnen wel bedrijven naar lagelonenlanden, maar dit zijn

‘Met nieuwe technologie kan de grootste groei behaald worden’

veelal bedrijfstakken die aan het einde zijn van hun levenscyclus. Volgens Kleinknecht gaat het dan ook niet om hightech bedrijven die kennis gedreven werken. Het zijn laagwaardige industriële bedrijven waarvan de werkgelegenheid sowieso verloren zou zijn gegaan.

Hightech

Om concurrerend te blijven is het van belang dat bedrijven efficiënter gaan werken of nieuwe producten of diensten op de markt brengen. Het toverwoord dat politici graag in de mond nemen als ze het hebben over de industrie en bedrijfsleven is innovatie. Verschillende kabinetten zetten in op innovatie: zo was oud-premier Balkenende voorzitter van het Nationale Innovatieplatform. Maar wat betekent innovatie nu in de praktijk? Als je de literatuur erop naslaat zijn er wel vijf variaties te vinden.

Alfred Kleinknecht stelt dat innovatie in de hightech industrie heel iets anders is dan innovatie in de lowtech industrie. Lowtech of laagwaardige industrie adopteert vaak een nieuwe techniek waardoor efficiënter geproduceerd kan worden. Als bijvoorbeeld een bedrijf nieuwe software gaat gebruiken kunnen ze op jaarbasis twee of drie procent goedkoper produceren. ‘Dit soort bedrijven heeft geen eigen innovatiestrategie. De hightech industrie doet daarentegen zelf fundamenteel onderzoek. Als zij een innovatie op de markt brengen dan is er sprake van radicale innovatie die ervoor zorgt dat er een grote efficiëncysprong gemaakt kan worden. Als voorbeeld noemt Kleinknecht de iPad van Apple: met die innovatie schudde zij de hele markt flink op.

Hightech of high technology onderscheidt zich van low technology in het gebruik van de meest geavanceerde technologie. De gedachte daarachter is dat wie de nieuwste technologie in een product kan omzetten een groot voordeel heeft ten

opzichte van de concurrentie. Met nieuwe technologie kan de grootste groei behaald worden. Daarom worden er grote sommen geld gestoken in fundamenteel onderzoek door grote hightech firma's zoals chipmachinefabrikant ASML in het Brabantse Veldhoven. Om de dominante positie te behouden op de wereldmarkt steekt het bedrijf jaarlijks, ook in tijden van economische tegenspoed, honderden miljoenen euro's in fundamenteel onderzoek en ontwikkeling.

Een industrieel bedrijf kan een nieuwe technologie patenteren of een octrooi aanvragen waardoor tijdelijk een monopolie ontstaat. Dit is het grote verschil met een bedrijf dat in de dienstverlenende sector zit. ‘Een dienstverlener kan hooguit een merk laten registreren en dat is nou eenmaal veel eenvoudiger te kopiëren,’ zegt Kleinknecht. Gevolg is dat bedrijven in de dienstverlenende sector niet zo snel geld steken in innovatie. Nederland staat van oudsher bekend om zijn handelsgeest, maar ook de maakindustrie heeft altijd een prominente rol gespeeld. Naast grote spelers als Philips en DSM zijn er volgens Dankbaar een heleboel Nederlandse bedrijven te vinden in het midden- en kleinbedrijf die wereldmarktleider zijn in hun niche. ‘Nederland is bijvoorbeeld erg sterk in de machinebouw onder andere voor de levensmiddelenindustrie. Niet veel mensen weten dat Nederlandse kippenslachtlijnen en broodmachines over de hele wereld gebruikt worden. De kracht ligt in het feit dat Nederlandse bedrijven deze technische en complexe producten op korte termijn kunnen leveren. Nederlanders zijn hoogopgeleid, flexibel en creatief.’

Successen

Bij de incubator in Delft is de pauze inmiddels voorbij en zitten de studenten weer in de collegebanken. Wouter de Bruijne, marketing manager van de incubator, legt uit dat dat de studenten die er college volgen, maar ook startende ondernemers, een

patent uit de bak kunnen zoeken om daaromheen een *business case* bouwen. Onderzoekers aan de TU Delft registreren patenten maar hebben geen tijd om die praktisch toe te passen, zegt De Bruijne. Omdat een universiteit tegenwoordig haar fundamenteel onderzoek en kennis moet aanwenden om economische meerwaarde te creëren, is de TU Delft in samenwerking met de gemeente en TNO de incubator gestart.' De incubator is er ook om de ondernemingslust aan te wakkeren onder het personeel en de studenten van de TU. Dit lijkt te werken want uit elke collegereeks worden een stuk of zes bedrijven geboren volgens de Bruijne. 'Studenten zien op die manier dat je niet per se voor een baas hoeft te werken, maar dat je ook voor jezelf aan de slag kunt.'

De incubator wil de *time to market* versnellen, zegt De Bruijne. Ofwel de tijd die verstrijkt totdat een technologie is verwerkt in een product dat de markt op kan. Daartoe is er voor de jonge ondernemers allerlei hulp in de vorm van coaches en masterclasses zodat de techneuten ook de ondernemersvaardigheden bijgebracht krijgen zoals leiderschap en onderhandelen. Voor ondernemers als Kleute is het ook belangrijk om met zoveel ondernemers bij elkaar te zitten zodat ze gebruik kunnen maken van elkaars kennis en netwerk.

Dat het snel kan gaan met een bedrijf uit de incubator bewijst Epyon, dat zich specialiseert in het snel laden van accu's. De Zwitsers-Zweedse ingenieursgigant ABB lijfde de start-up in. Zo gaat het vaak met kleine bedrijven die een nieuwe techniek in huis hebben: die worden opgekocht door een groot bedrijf. Veel grote bedrijven zijn huiverig om veel geld en tijd te steken in onderzoek en ontwikkeling omdat de uitkomst lang niet altijd zeker is. Grofweg een derde slaagt, een derde is middelmatig en een derde mislukt.

Innoveren wordt dus veelal gedaan door jonge ondernemers met startende bedrijfjes. Toch komen subsidies daar lang niet

Nieuwe industriële revolutie?

We staan aan de vooravond van de derde industriële revolutie, zo verwachten de internationale media. Reden van de media-aandacht voor dit onderwerp is het verschijnen van een aantal boeken hierover. Wat deze revolutie precies inhoudt, daar zijn de auteurs het niet over eens. Wel is duidelijk dat de consument zelf aan zet is. De Amerikaan Jeremy Rifkin, auteur van *The Third Industrial Revolution* voorziet dankzij het internet en hernieuwbare energie kansen voor een heuse omwenteling in de energiesector waarbij elke consument zijn eigen energieproducent kan zijn. Journalist Peter Marsh van de *Financial Times*, bestudeerde 250 jaar industriële productie en ziet dat er een verschuiving plaats vindt: van massaproductie gaat het nu naar op maat gemaakte producten. En Chris Anderson, hoofdredacteur van technologietijdschrift *Wired*, stelt dat de industrie een nieuwe impuls zal krijgen dankzij het internet en de 3D-printer. Zo kan ieder individu zijn eigen op maat gemaakte product thuis 'uitprinten'. Het woord printen is enigszins misleidend. 3D-printen gaat om een radicaal andere manier van produceren waarbij niet meer wordt geschroefd en gezaagd, maar waarbij een product uit lagen wordt opgebouwd door grondstoffen die in de 'printer' gaan. Dankzij slimme software en het internet wordt produceren in de toekomst volledig gedigitaliseerd en kan dit vanuit huis gebeuren. Zo heeft elke consument zijn eigen fabriek aan huis.

altijd terecht. De overheid steekt geld in het Topsectorenbeleid maar Kleinknecht wijst erop dat dit vooral gevestigde belangen dient. 'Jeroen van der Veer, destijds topman bij Shell was voorzitter van de Topsector energie. Een jonge ondernemer als Kleute heeft nog weinig verplichtingen en staat aan het begin van zijn carrière en durft en wil daarom meer risico nemen. Kleute kijkt naar zijn zakenpartner als de vraag gesteld wordt hoeveel van het budget naar onderzoek gaat. 'Meer dan de helft,' is het antwoord. 'Onderzoek doen we permanent om voorop te kunnen blijven lopen en een kennisvoorsprong te hebben en te houden, zegt Kleute. Tegelijkertijd zit een andere werknemer in Taiwan om de techniek van Bluerise aan de man te brengen en zo de start-up tot een succes te maken. Volgens Dankbaar kan de overheid niet veel doen aan het imago van de industrie. Daar moet de industrie in de eerste plaats zelf aan werken. De overheid moet zorgen voor goed onderwijs en het onderwijs moet de deuren wijd open zetten om te laten zien hoe aantrekkelijk techniek is voor jonge mensen. In Delft heeft men dit advies niet nodig want daar wordt het al in de praktijk gebracht. Successen worden niet onder stoelen of banken gestoken. •

Zorgverzekeraars

In de rubriek voor lezersvragen dit keer de vraag: kunnen de premies in 2013 omlaag nu de zorgverzekeraars winst maken?

door Marijke Hoogendoorn

‘De basispremies blijven vrijwel gelijk: klanten gaan hooguit een paar euro meer of minder per maand betalen in 2013. Over de premies beslissen de zorgverzekeraars. Als toezichthouder geeft DNB daarover geen advies’, zo stelt Dagmar van Ravenswaay Claasen, afdelingshoofd bij toezicht verzekeringen van DNB. De eerste jaren na de invoering van de nieuwe Zorgverzekeringswet (2006) leden de zorgverzekeraars verlies. Maar de zorgverzekeraars zijn in dat opzicht niet langer een zorgkindje. ‘Ze maken de laatste jaren weer winst, ook al zijn het niet van die torenhoge bedragen die sommige kranten suggereren. Het gaat om zeg een paar miljoen euro winst, en dat is niet zoveel op een omzet van vele miljarden.’

Als toezichthouder let DNB erop dat de zorgverzekeraars genoeg buffers hebben,

zodat ze genoeg geld in huis hebben om aan al hun verplichtingen te voldoen ten aanzien van alle polishouders. Die buffers kunnen ze vergroten door premieverhoging, maar bijvoorbeeld ook door de kosten te verlagen. ‘Iedere zorgverzekeraar moet voldoen aan een bepaalde kapitaaleis. Die eis heeft het ministerie van Financiën vorig jaar verhoogd van negen naar elf procent. Dit op advies van DNB. Die hogere kapitaaleis hebben de verzekeraars direct vertaald in een premieverhoging voor 2012. DNB ziet op dit moment geen aanleiding om te adviseren de eisen verder op te schroeven. Tenzij natuurlijk een nieuw kabinet radicale veranderingen wil doorvoeren. Want er zijn natuurlijk wel zorgen over ons zorgstelsel. De zorgkosten nemen steeds verder toe. ‘Dus ergens moet er iets gebeuren. Als je de premies niet wilt verhogen, moet je of het eigen risico

verhogen, of bepaalde zaken uit het basispakket halen.’ Daarbij moet de hele zorgsector alert zijn op kostenbeheersing: ook verzekeraars kunnen hier hun steentje aan bijdragen.

Overigens kijkt DNB ook naar andere zaken dan het vermogen, zoals bijvoorbeeld de bedrijfsvoering. ‘Zorgverzekeraars zijn enorme administratiefabrieken. Dus wij letten er goed op dat de ICT-systemen op orde zijn. Verder kijken we of ze niet teveel risico nemen met hun beleggingen. En we toetsen de geschiktheid en betrouwbaarheid van de bestuurders. Zo draagt DNB eraan bij dat polishouders volledig op hun zorgverzekeraar aan kunnen.’ •

Ook een keer met uw vraag in DNB Magazine? Mail uw vraag naar: magazine@dnb.nl.

IMF: in debat over de centen, de stemmen en de stoelen

Het Internationaal Monetair Fonds vormt een spil in het zoeken naar oplossingen voor de wereldwijde crisis. Ondertussen is de multilaterale organisatie zelf druk bezig te hervormen.

door Jon Frost en Iskander Schrijvers

In oktober van dit jaar vond in Tokio de jaarlijkse vergadering van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) plaats. Geconcludeerd werd dat de Europese schulden crisis nog steeds de grootste bedreiging vormt voor de wereldeconomie. De crisis beperkt zich niet tot Europa maar raakt de hele wereld. Daarom is een multilaterale aanpak nodig: juist het IMF, waarvan 188 landen lid zijn, met haar mondiale blik, kan hierin een zeer prominente rol vervullen. Ook werd in Tokio geconstateerd dat de interne hervorming en de aanpassing van de statuten van het IMF niet snel genoeg gaan.

Noodfonds

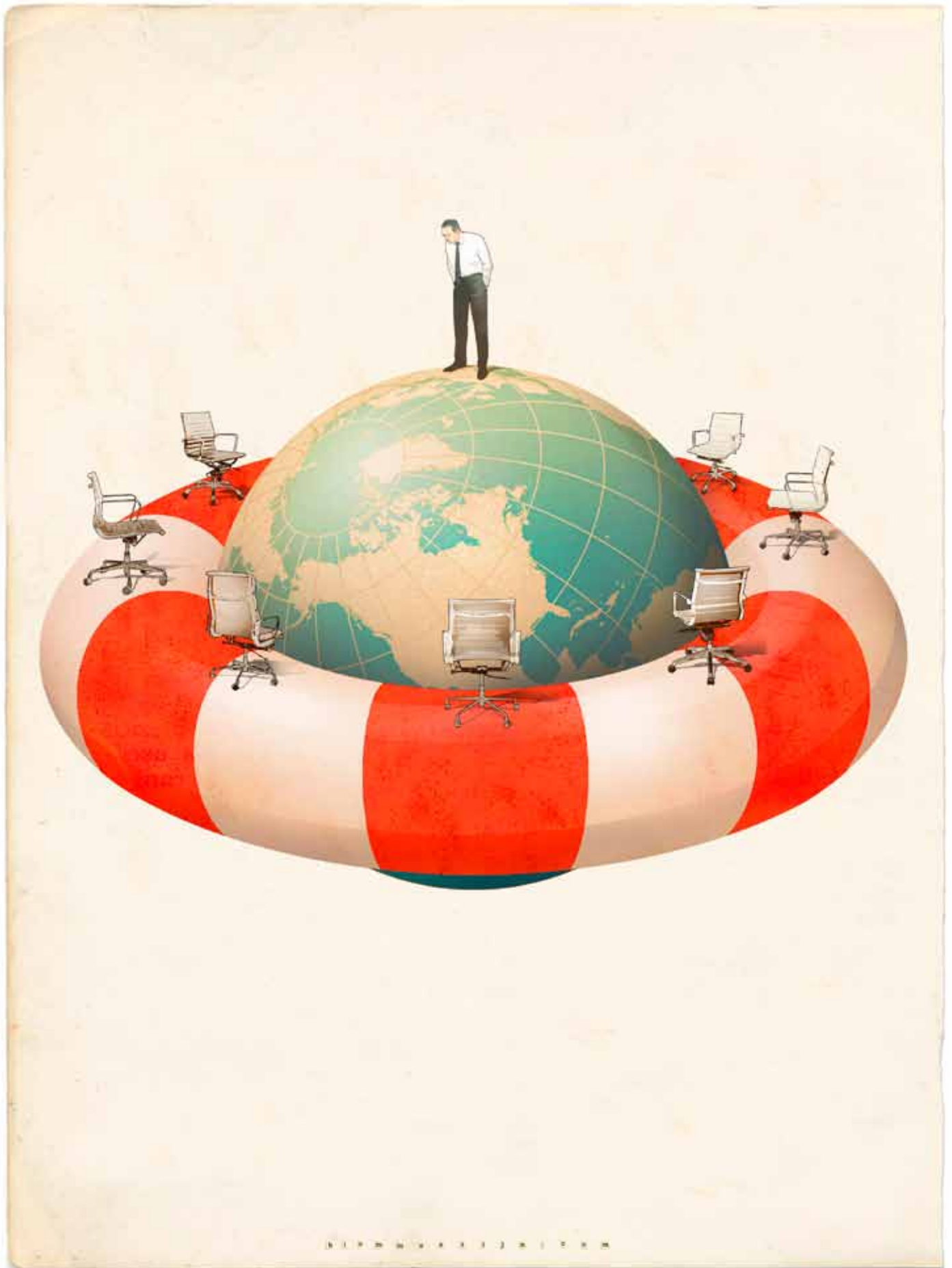
Van oudsher heeft het IMF drie kerntaken: betalingsbalanssteun, macro-economisch toezicht en het verlenen van technische assistentie. Het fonds werkt als een soort internationale financiële coöperatie: de deelnemende landen doen jaarlijks een financiële bijdrage, de zogenoemde quota, en kunnen op hun beurt bij het fonds geld lenen als ze in financiële nood komen. Het IMF verschaft deze leningen op de voorwaarde dat een land het macro-economisch en financiële beleid aanpast en zijn huishoudboekje weer op orde krijgt. Dat geeft meer zekerheid voor de aanpak van de onderliggende problemen en de terugbetaling van het krediet.

Daarnaast heeft het IMF een extra noodfonds, de zogenoemde New Arrangements to Borrow (NAB). Dit fonds is speciaal voor hulp in situaties die een bedreiging vormen voor de internationale monetaire stabiliteit. Uit dit fonds wordt nu bijvoorbeeld geld gehaald om landen als Griekenland en Ierland te steunen. Alle 188 landen die lid zijn van het fonds zijn verplicht om regelmatig het IMF te laten toetsen hoe de economie, de financiële sector en het financieel-economische beleid er voor staan, de zogenoemde *surveillance*. Daarbij toetst het IMF in hoeverre de stabiliteit van een land is gewaarborgd. Ook doet het fonds aanbevelingen voor het vergroten van de economische schokbestendigheid.

Tot slot verleent het IMF technische assistentie aan overheden, centrale banken en toezichthouders, meestal in de vorm van adviezen over macro-economisch beleid. Onderdeel hiervan is het Financial Sector Assessment Program (FSAP), een toetsing van de financiële sector en toezicht van een land. Het FSAP is nu voor alle systeemrelevante landen verplicht.

Europa

Het fonds heeft vandaag de dag voor meer dan USD 240 miljard gestoken in programma's overal ter wereld. Dat bedrag is grosso modo verdrievoudigd in de afgelopen twee jaar. Twee

‘Nu België en Nederland een zetel delen, komt er één Europese stoel vrij voor de opkomende economieën’

derde van al het geld, dus zo'n USD 160 miljard, gaat naar Europese landen. De EU doet zelf overigens een grotere duit in het zakje: EUR 220 miljard, afkomstig uit de gezamenlijke Europese crisisfaciliteiten, is uitgeleend aan Europese landen in nood. In landen als Griekenland, Ierland en Portugal lopen omvangrijke Europese aanpassingsprogramma's waarin het IMF een grote rol heeft.

De Europese schuldencrisis heeft het IMF, de Europese Commissie (EC) en de Europese Centrale Bank (ECB) in elkaars armen gedreven. Experts van deze drie instellingen vormen de alom bekende 'Trojka', die beoordeelt of een land voldoet aan de voorwaarden voor internationale financiële steun en of de gewenste hervormingen en bezuinigingen ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. Juist op dit terrein heeft het IMF uitgebreide ervaring en expertise. Dit is dan ook één van de redenen waarom Nederland grote waarde hecht aan nauwe betrokkenheid van het IMF bij de oplossing van de Europese schuldencrisis. De onafhankelijke rol van het fonds kan voorkomen dat programma's uitmonden in waterige politieke compromissen. Tot slot staat het IMF garant voor een grote geloofwaardigheid, hetgeen het vertrouwen van de financiële markten ten goede komt.

Stoelen

De Raad van Bestuur van het IMF telt sinds jaar en dag 24 leden, ook wel bewindvoerders genoemd. Sommige bewindvoerders, waaronder die van Nederland, vertegenwoordigen meerdere landen in een kiesgroep.

Al geruime tijd staan de samenstelling en stemgewichten ter discussie omdat de economische verhoudingen in de wereld zijn veranderd door de opkomst van snel groeiende economieën. Zo hebben landen als Brazilië en India een enorme economische groei doorgemaakt, terwijl de economie van Europa minder groei kent.

Het IMF besloot daarom eind 2010 de Raad van Bestuur te hervormen. Het fonds paste toen de regels aan voor de verkiezing van bewindvoerders. Daarbij besloot het fonds dat Europa

twee van haar acht zetels per ultimo 2012 moet opgeven om zo stoelen vrij te maken voor opkomende economieën. Met deze voorstellen wil het IMF haar interne machtsverhoudingen meer in overeenstemming brengen met de veranderende rol van landen in de wereldeconomie.

Tevens worden de stemverhoudingen en de omvang van de quota herzien. In januari 2013 moet hierover een akkoord zijn bereikt. Het debat hierover is nog in volle gang. Nederland en zijn kiesgroeplanden stellen zich constructief op en bewaken de belangen van kleine open economieën.

Nederland

Nederland heeft historisch gezien altijd een grote rol gespeeld in het IMF. Als één van de eerste veertig leden heeft Nederland sinds de oprichting van het fonds in 1944 onafgebroken een eigen bewindvoerder gehad. Die bewindvoerder vertegenwoordigt niet alleen ons land, maar een kiesgroep van twaalf landen die gericht zijn op internationale samenwerking. En de Nederlander Johannes Witteveen was de algemeen directeur van het IMF ten tijde van de oliecrisis, 1973 – 1978.

In november van dit jaar heeft Nederland in nauw overleg met zijn kiesgroeplanden besloten de krachten te bundelen met België. Dit samengaan is in Tokio officieel en feestelijk bekrachtigd in het bijzijn van alle betrokken landen en algemeen directeur Christine Lagarde. De nieuwe kiesgroep bestaat verder uit Armenië, Bosnië-Herzegovina, Bulgarije, Cyprus, Georgië, Israël, Kroatië, Luxemburg, Macedonië, Moldavië, Montenegro, Roemenië en Oekraïne.

Nu België en Nederland een zetel delen, komt er één Europese stoel vrij voor de opkomende economieën. Belangrijker is dat tegelijkertijd de basis wordt gelegd voor een duurzame Nederlandse vertegenwoordiging in het IMF met een diverse maar zeer hechte kiesgroep onder afwisselend Nederlandse en Belgische leiding. De nieuwe Nederlands-Belgische kiesgroep zal in termen van stemgewicht en quota tot de top 5 behoren. De verwachting is dan ook dat de Nederlands-Belgische stoel een krachtige rol zal blijven spelen in het IMF. •

Nederland maakt... zich zorgen

Marloes Foudraine is afdelingshoofd bij de Nederlandsche Bank

Naast dijken, nanotechnologie en mode maakt Nederland zich vooral veel zorgen. Kleine zorgen over wat we vanavond eten, welke kleren we aan trekken en of de trein op tijd is. Grote zorgen over onze gezondheid, dalende huizenprijzen en de toekomst van onze kinderen.

Nu de donkere dagen voor Kerst met rasse schreden naderen en het nieuwe kabinet haar plannen heeft gepresenteerd, ingetrokken en herzien, nemen de zorgen van ons Nederlanders verder toe. Hogere belastingen en grote bezuinigingen voelt iedereen in zijn portemonnee en daar wordt niemand vrolijk van. Hoewel het negatieve sentiment gerechtvaardigd en ook te begrijpen is, levert het niks op.

Net als in de maakindustrie is ook hier het toverwoord innovatie. Want cynisme, verdedigen van verworven rechten en passiviteit zijn momenteel onze ergste vijanden. Alleen door creativiteit gericht op continue ontwikkeling, vernieuwing en verbetering kunnen we onze eigen *cycle of decline* doorbreken en een pad van duurzame groei en vooruitgang inzetten.

Maar makkelijker gezegd dan gedaan, hoor ik u denken. Want hoe doen we dat?

- Door de leeuwen, beren en kuilen op de weg te negeren en onszelf en anderen ruimte te geven om mogelijkheden en kansen te identificeren.
- Door positief naar veranderingen te kijken en in onze omgeving mensen met vernieuwende ideeën te ondersteunen.
- Door ons gevoel te onderdrukken dat eerst elk risico moet worden afgedekt voordat we een vernieuwende methode of techniek introduceren.
- Door over onze eigen schaduw heen te stappen en woorden om te zetten in daden.
- Door anderen te stimuleren om met vertrouwen en creativiteit de uitdagingen tegemoet te treden.

Maar vooral door eventuele tegenslagen te accepteren, want innoveren betekent leren en dat kan alleen door af en toe te durven vallen. Om vervolgens op te staan en op het ingeslagen pad verder te gaan. *

Italië: handje contantje betalen voor la bella vita

De Italiaan betaalt graag met contant geld, maar voor bedragen boven de duizend euro is dat voortaan verboden. Deel vier in een serie over wereldwijd betaalgedrag.

door Marijke Hoogendoorn

Italië was vroeger een groot feest voor vakantievierende kids. Bij de gelateria haalde je de lekkerste ijsjes van de wereld en als je betaalde met Italiaanse lires, kreeg je als toegift ook nog een snoepje of pakje kauwgom cadeau want de kleine winkeliers hadden steevast te weinig muntjes in kas. Die dubbele ijspret is voorbij. Sinds Italië de euro heeft, behoort het probleem van schaarse munten tot het verleden. Gelukkig, want Italianen betalen graag cash.

Informele circuit

Negentig procent van alle betalingen gaat handje contantje in Italië: dat is gemiddeld tachtig procent in Europa. Ook als het om grote bedragen gaat, betalen Italianen graag cash. Maar daar zijn grenzen aan gesteld. Al eerder werd bepaald dat alleen bedragen tot maximaal een paar duizend euro contant betaald

mochten worden; alles daarboven moet elektronisch betaald worden. De regering Monti gaat een stap verder. In december 2011 kondigde premier Monti meerdere maatregelen aan om fraude en corruptie tegen te gaan. Een daarvan is dat bedragen boven de duizend euro niet langer contant mogen worden afgerekend. Daarmee bindt Monti de strijd aan met belastingontduikers en maakt hij het leven zuur voor alle Italianen die producten en diensten aanbieden en kopen buiten de formele economie om. En dat zijn er velen. Naar schatting gaat er 335 tot 550 miljard euro om in het informele circuit: dat is minstens een vijfde of zelfs een kwart van het bbp. Ter vergelijking: de informele economie in de OESO-landen vormt gemiddeld 17 procent van het bbp en in Nederland zo'n tien procent. Niet alleen de zwarte handel wordt door deze maatregel getroffen. Ook de pensi-

onados dreigen de dupe te worden. Zij hebben namelijk de gewoonte om hun AOW en pensioen contant op te nemen bij het postkantoor. Bejaarden met een wat hoger pensioen hebben inmiddels een brief gekregen. Zij moeten alsnog een bankrekening openen. Met name op het platteland in het arme Zuiden vonden veel Italianen dat tot nu toe niet nodig. Hun geldzaken regelen ze graag op het postkantoor. Dat ze daar lang moeten wachten, is geen probleem. Integendeel, het biedt alle gelegenheid om even bij te praten met andere gepensioneerden in het dorp. Ook jongeren bezoeken overigens geregeld het postkantoor voor geldzaken. Het is namelijk verplicht om hier sommige betalingen te doen.

Vermogen

Het is de Italiaanse Staat die diep in de schulden zit – 120 procent van het bbp – maar niet de doorsnee Italiaan. Die heeft

een relatief kleine schuldenlast. De Italiaanse huishoudens hebben gezamenlijk een private schuld van veertig procent van het nationale inkomen. Dat is bijvoorbeeld slechts een derde van het gemiddelde Zwitserse huishouden, dat zich met 120 procent van het nationale inkomen diep in de schulden heeft gestoken. En de hypotheekschuld van Nederland, 720 miljard euro, bedraagt 105 procent van het bbp. Italië heeft niet alleen een lage private schuldenlast maar ook een hoog privaat vermogen. Dat vermogen is naar schatting bijna tweemaal het nationaal inkomen. Het bezit aan vastgoed (hypotheekvrij) heeft een waarde van meer dan driemaal het nationaal inkomen.

Flappentap

Banken zijn er in soorten en maten. Er zijn ongeveer 900 verschillende

commerciële banken in Italië. De centrale bank is de Banca d'Italia, die de bankbiljetten uitgeeft en het monetair beleid uitvoert. Daarnaast zijn er ruim 500 coöperatieve banken, die zijn opgericht om leningen, vooral hypotheekleningen, te verstrekken aan hun klanten. Verder zijn er zo'n 200 grote banken. De top 10 van banken vertegenwoordigt 35 procent van de totale bankactiva. Voor veel Italianen doet het postkantoor dienst als spaarbank. Bankieren is niet goedkoop. Italiaanse banken heffen de hoogste kosten in vergelijking met andere landen in de wereld. Als de gemiddelde bankkosten voor een particulier in Europa op 100 wordt gesteld, is de Italiaan met 149 punten het duurst uit. Spanje en Engeland volgen op afstand met beide 107. Aan de andere kant van de schaal bevinden zich Duitsland (91),

België (80) en Nederland (70) als de goedkopere landen.

Met hun bankpasjes kunnen Italianen pinnen bij de Bancomat, de Italiaanse flappentap. Maar omdat de flappentap weleens defect gaat, of leeg is, heeft de Italiaan graag ook wat geld op zak. In winkels en restaurants is het vaak niet mogelijk om met de pin te betalen. Italianen betalen hier dan ook altijd cash of met de creditcard. En natuurlijk betaal je dat lekkere ijsje gewoon met een paar euromunten of een biljetje. Een snoepje krijg je er anno 2012 niet meer voor terug – de Italiaanse gelateria heeft nu genoeg euromunten in de geldla. •

Rob Birza

door Alexander Strengers
Voorzitter Kunstcommissie

Zijn reputatie als stilistisch anarchist weet kunstenaar Rob Birza opnieuw te bevestigen met zijn nieuwe werken *Shifting Systems*. Sinds 2011 werkt hij aan deze serie van grote doeken met abstract lijkende constructies, die hij met zelf gemaakte verf op basis van eieren, de zogenoemde eitempera, een bijzondere kleur en invulling geeft.

Veelzijdigheid karakteriseert Birza. Zijn oeuvre bestaat uit schilderijen, tekeningen, sculpturen, installaties, theaterdecors en keramiek. Daarbij maakt hij gebruik van een veelheid aan technieken, stijlen en materialen. Na zijn opleiding aan de St. Joost Academie voor Kunst

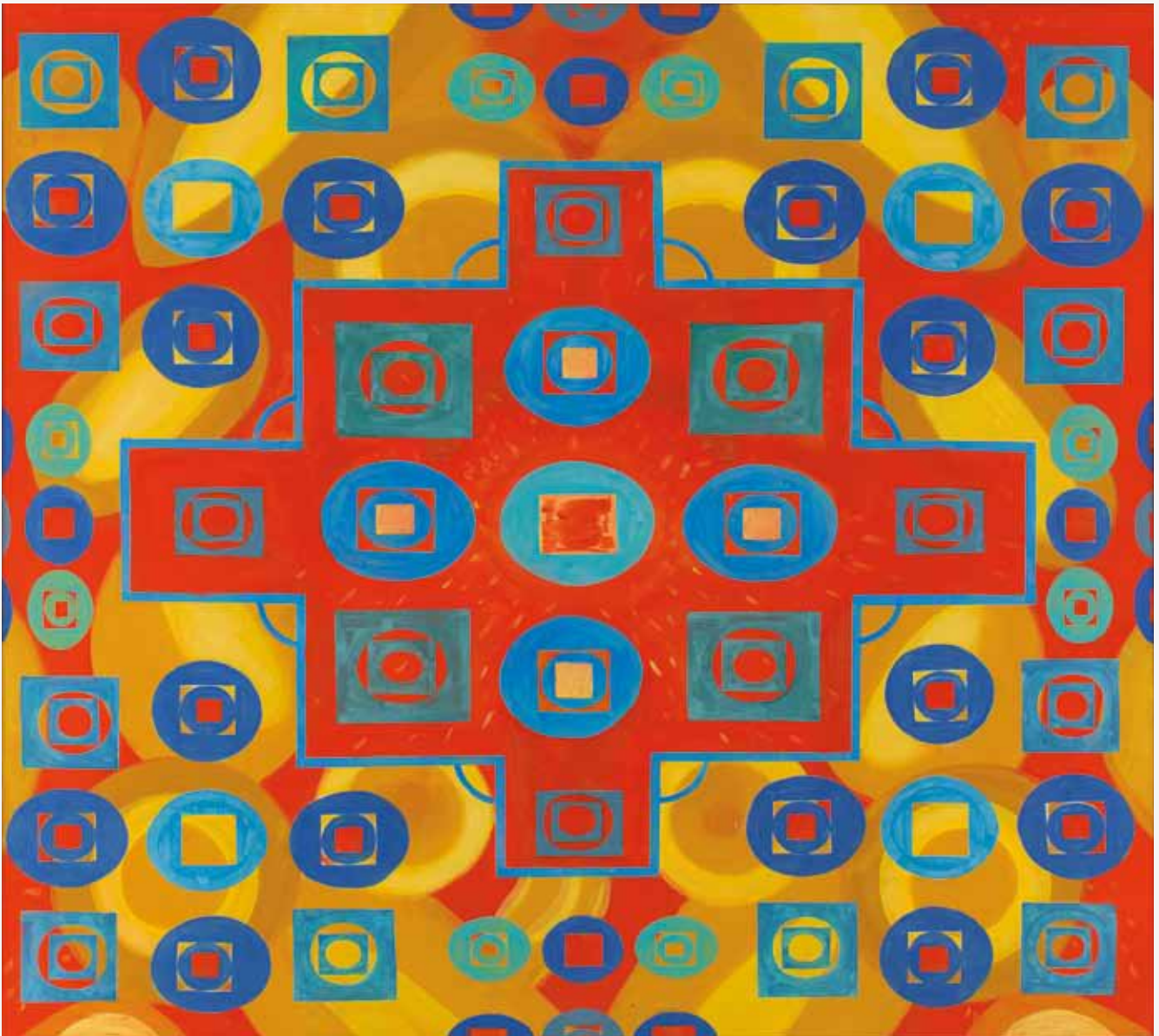
en Vormgeving te Breda verbleef Birza (Geldrop, 1962) voor een periode van twee jaar als artist in residence aan de Ateliers '63 te Haarlem. In 1998 won hij de Sandbergprijs voor zijn gehele oeuvre. De laatste jaren werkt hij in zijn atelier te Amsterdam.

Birza breekt met termen als abstract of figuratief. Het gaat hem niet om dit soort categorieën, het gaat om het vormgeven van gedachten: zijn gedachten én de gedachten van de toeschouwers. En daarmee heeft *Shifting Systems IV* in wezen veel gemeen met zijn andere werken – ook al doet de titel anders suggereren. Ook dit werk heeft het voor Birza karakteristieke

contrast tussen voor- en achtergrond. Door de verschillende dunne lagen verf over elkaar te brengen, geeft hij het werk meer diepte. En als je langer kijkt, lijkt het doek te bewegen.

Met *Shifting Systems IV*, heeft de Kunstcommissie het negende werk van Rob Birza aan haar collectie toegevoegd. De Kunstcommissie kwam in 1991 voor het eerst in contact met deze kunstenaar. En elke keer weer weet Birza met een nieuwe serie een nieuwe wending te geven aan zijn oeuvre. Met belangstelling kijkt de Kunstcommissie uit naar nieuwe werken van deze getalenteerde, anarchistische duizendpoot. •

Shifting Systems IV
Eitempera op doek
180 x 200cm

De 'I theory of money'

Tijdens het seminar van DNB-CIFRA presenteerde Yuliy Sannikov (Princeton University) de I theory of money: geld als verzekering tegen een falende financiële dienstverlening.

door Pierre Lafourcade

De 'I theory of money' is een theorie over de kwetsbaarheid van het bankwezen: geld is een verzekering tegen de investeringen van financiële bemiddelaars die verkeerd zijn uitgepakt. Een dergelijke theorie biedt een raamwerk voor het gelijktijdig analyseren van monetaire en financiële stabiliteit, dus een uniforme manier van denken over monetair en macro-prudentieel beleid.

Waarom heeft geld waarde? Dat is een cruciale maar lastige vraag. Ieder goed met positief rendement wordt verkozen als een bron van waarde. In een recent wetenschappelijk artikel suggereren Brunnermeier en Sannikov dat geld bestaat omdat het de beste optie is als de bemiddeling faalt. Banken zetten doorgaans spaargelden uit bij productieve ondernemingen tegen vorderingen, waarvan zij een deel zelf moeten aanhouden. Dit 'interne' geld is het geprefereerde oppotmiddel, en de prijs van het alternatief, 'extern' geld – harde valuta of goud – is laag. Wanneer echter de winstgevendheid van investeringen daalt, lenen banken minder uit en accepteren zij minder deposito's aangezien hun balans krimpt. De hoeveelheid intern geld slinkt en de hoeveelheid extern geld neemt de plaats in van de ontbrekende financiële dienstverlening: harde valuta houdt de

kapitaalinvesteringen in stand die anders met schuldbekentenissen zouden zijn gefinancierd. De waarde van het externe geld neemt toe, waardoor een deflatoire druk ontstaat.

Deze schok is een dubbele vloek: de activa van banken worden minder waard terwijl hun schulden toenemen. Een zichzelf versterkende neerwaartse spiraal is het gevolg, omdat banken activa afstoten om hun netto-vermogenswaarde te beschermen, waardoor de prijzen van activa nog meer gedrukt worden en de waarde van geld wordt opgeboden. De economie beweegt tussen twee uitersten: in goede tijden werkt de financiële bemiddeling en is de inflatie positief, terwijl in slechte tijden de financiële bemiddeling wegvalt en er sprake is van deflatie. De omslag is endogeen en de dominostenen vallen bij het minste of geringste om.

Dit intuïtieve verslag is weliswaar gestileerd, maar helpt wel bij de analyse van het effect op de reële en financiële sectoren van dergelijke beleidshefbomen als monetair beleid bij de ondergrens van nul, kwantitatieve verruiming of kapitaalbeperkingen. Een inschatting maken van het model valt niet mee, maar als het slaagt, zal het de ultieme referentie worden voor de algemene evenwichtsanalyse van het reël-financiële kanaal. •

Toekomstige seminars

- 15 januari 2013: Urs Birchler
- 22 januari 2013: Tiziana Assenza
- 29 januari 2013: Marc Francke
- 26 februari 2013: Michael Krause
- 12 maart 2013: Philip Martin
- 19 maart 2013: Sherrill Shaffer
- 21 maart 2013: Frank Smets
- 23 april 2013: Raf Wouters

Recente seminars

- 11 oktober 2012: *Has Financial Innovation Made the World Riskier? CDS, Regulatory Arbitrage and Systemic Risk* Tanju Yorulmazer
- 23 oktober 2012: *Are There Spillover Effects from Munis?* Bertrand Candelon
- 13 november 2012: *Liquidity Provision and Payment System Inequality* Rodney Garratt
- 20 november 2012: *The I-Theory of Money* Yuliy Sannikov
- 22 november 2012: *Financial Protectionism* Andrew Rose
- 27 november 2012: *A Theory of Bank Liquidity Requirements* Florian Heider
- 11 december 2012: Rob Nijskens
- 13 december 2012: *When Credit Bites Back: Leverage, Business Cycles, and Crises* Alan Taylor
- 18 december 2012: Anastasia Zervou

De seminars zijn een platform waar binnen- en buitenlandse wetenschappers hun onderzoeksresultaten presenteren. Het actuele programma staat op www.dnb.nl. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Jolanda Kok of Ilona Eijlders vsp@dnb.nl

DNB PUBLICATIES

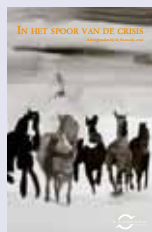
Onder meer de volgende uitgaven van de Nederlandsche Bank zijn verkrijgbaar:

'Scoren met beleid'
digitaal lesprogramma
tweede fase havo/vwo

'Waar voor je geld'
praktische lesopdrachten
tweede fase havo/vwo

Achtergronden bij
de financiële crisis

'Goud, Geld en Geheimen'
publieksbrochure

'De geschiedenis
van ons geld'

'Echt of vals?'
cd-rom met de echt-
heidskenmerken van
de eurobiljetten

Periodiek verschijnen

- Jaarverslag
- Economische ontwikkelingen en vooruitzichten
- Overzicht Financiële Stabiliteit

DNB publiceert ook over haar wetenschappelijk onderzoek

- Working Papers
- Occasional Studies

Alle uitgaven zijn online beschikbaar.

U vindt ze op www.dnb.nl.

De uitgaven kunt u ook bestellen via onze website,
per e-mail (info@dnb.nl) of via een brief die u kunt
richten aan: De Nederlandsche Bank

Afdeling Facilitaire diensten / Repro & Post
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam

Colofon

DNB Magazine is een kwartaaluitgave
van de Nederlandsche Bank.

Redactieadres:
DNB Magazine
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam
t 020 524 5781 / 5753
f 020 524 2228
e magazine@dnb.nl
www.dnb.nl

Hoofdredactie:
Loek van Daalen

Eindredactie:
Marijke Hoogendoorn, Simon de Wilde

Aan dit nummer werkten mee:
CBS, Marloes Foudraïne, John Frost,
Pierre Lafourcade, Martin van Pernis
(Essay), Iskander Schrijvers, Alexander
Strengers

Fotografie / Illustraties:
ANP Photo, Rhonald Blommestijn
(illustratie p. 27), Merlijn Doomernik
(foto's Martin van Pernis), Kees
Hummel (foto's dossier Maakindustrie),
Christiaan Krouwels (foto Job Swank),
Rob Meulemans, Gert Jan van Rooij
(kunstfoto p.33), Henk Rougoor
(In Beeld)

Vormgeving en druk:
Joh. Enschedé (vormgeving),
Fd-Repro en Post (productie)
Drukkerij De Bink (drukwerk)

Abonnementen

Een abonnement op DNB Magazine is
gratis en uitsluitend schriftelijk of per
e-mail aan te vragen. Adreswijzigingen
en opzeggingen eveneens schriftelijk
opgeven.

Abonnementenadministratie:
DNB Magazine
Antwoordnummer 2670
1000 PA Amsterdam
aanvraagmagazine@dnb.nl

Artikelen uit DNB Magazine mogen niet
zonder toestemming van de redactie
worden overgenomen.

Made in Holland. Met kwaliteitsproducten is de wereld te veroveren – door megaconcern én eenmansbedrijf. Edelsmid Marit de Koomen aan het werk, hartje Amsterdam. Foto van Henk Rougoor.

